

Miloslav Bělohlávek

V Plzni žila a působila v 19. století řada významných osobností, které znamenají podstatný přínos pro české umění, kulturu a vědu. Je potřebí jich vzpomenout a ukázat na jejich dílo, avšak sledujeme-li vývoj města i společnosti, je vhodné si položit otázku, jak tyto osobnosti a jejich snahy přijímala městská veřejnost a jak se jejich činnost a vliv v ní také odrážel. A také je potřebí ukázat na to, jaké podmínky ke své práci měli umělci v Plzni působící.

Prubířským kamenem pokrokovosti plzeňské společnosti byl boj o tzv. Nový svátek v 19. století, svátek, který byl spojen s výraznou antihusitskou tradicí, osvobození Plzně od husitů v roce 1434. Je třeba přiznat, že tento svátek především v 17. a 18. století a ještě na počátku 19. věku byl svázán s češtvím, s uvědomělou snahou po udržení českého jazyka a povědomí českosti města. Od poloviny 19. století s vývojem politického hnutí se však poznal jeho anachronismus i zaostalost. Do čela boje za jeho odstranění se postavily přední osobnosti kulturního a vědeckého života v Plzni. V bouřlivém roce 1848 to byl prof. J.F. Smetana, avšak opozice byla ještě tehdy příliš silná; teprve jeho nástupci ve vedení české Plzně Františku Schwarzovi a jeho druhům se podařilo v roce 1871, že svátek byl oficiálně zrušen, i když dost silná konzervativní část plzeňské měšťanské společnosti dále tento již neudržitelný přežitek slavila. Na této skutečnosti se ukázalo, jak těžký je boj za pokrokovou orientaci v plzeňském prostředí a že ve zdejší společnosti trvá dále silné konzervativní smýšlení.

Situace v Plzni byla velmi složitá z mnoha důvodů. Předně zde bylo národnostní prostředí značně zněmčelé, což podporovalo i těsné sousedství silného německého živlu, který se stále více v průběhu století národnostně radikalizoval až k šovinismu. Druhým významným faktorem pro utváření plzeňské společnosti a jejího smýšlení byl prudký růst města zejména ke konci století. Ale ani v první polovině nebyl zanedbatelný: od roku 1820 do 1840 vzrostlo

obyvatelstvo o celou čtvrtinu, od roku 1840 do 1864 o 100 % a exploze, typická pro česká města, pokračovala dále. Plzeň tu jistě hrála prim, neboť počet obyvatelstva se zvětšoval každé dvacetiletí téměř o 75 - 100 % a ke konci století, v roce 1898, dosáhl již 68079 obyvatel, 1910 dokonce 80343 obyvatel.

Dík přírůstků obyvatelstva se měnila národnostní tvář města. Dosud národnostně utrakvisticky smýšlející měšťané si uvědomovali své češství a přihlašovali se k němu. Měnila se také sociální skladba, rostla dělnická třída a přibývaly střední vrstvy obyvatelstva. To si uvědomoval již prof. J.V. Sedláček, když v roce 1819 proboujel českou triviální školu; myslel přitom především na děti dělníků a podruhů.

Plzeň poloviny 19. století měla silný německý charakter. V měšťanských kruzích převládal, jak již bylo uvedeno, vliv jazyka a písemnictví německého. Na okraji lze uvést, že sám B. Smetana, i když zde žil v letech 1840 - 1843 pod přímým vlivem svého bratrance J.F. Smetany, vůdčí osobnosti české Plzně, si deníky, jimž svěřoval své důvěrné myšlenky, psal německy. Rozvinutí myšlenek národního hnutí, zejména prostřednictvím literární tvorby, bylo umožněno teprve tehdy, když se v řadách zdejšího gymnázia vyskytl uvědomělý příslušník českého národa. A z tohoto pohledu nutno hodnotit celkem váhavý postup národního obrození. Čeština v řeči plzeňských obyvatel, zejména měšťanstva, byla porušena německými hovorovými výrazy až k nesrozumitelnosti, jak věrně zobrazil potomek jedné z nejstarších plzeňských rodin Emanuel Stehlík z Čenkova ve svých satirických básních, psaných v druhém desetiletí 19. století. Teprve od počátku čtyřicátých let vystupuje národně uvědomělé měšťanstvo směleji a sebevědoměji, konají se české besedy, plesy a recitační výstupy. Jde o velmi složitý národně uvědomovací proces, v němž se zdůrazňuje moment jazykový a připravuje se rozhodná diference ideových směrů v revolučním roce 1848, kdy šlo o politickou zralost české plzeňské společnosti. A tu právě zmíněný boj o Nový svátek ukázal, že pokroková složka české veřejnosti je ještě slabá. Přitom však jazykově už Plzeň byla poměrně na dobré úrovni, jak o tom vypovídá svědectví ruského jazykovědce Izmajla Ivanoviče Srezněvského z

roku 1840; napsal tehdy, že v plzeňské společnosti slyšel jen český jazyk, kdežto v Praze se němčilo a česky mluvili jen "vlastenci" a ti, kdož vůbec jiného jazyka neznali. /1/

Plzeňská měšťanská společnost byla uzavřená. Těžko přijímala mezi sebe nové obyvatele, společensky i ideově se jim bránila. Své zklamání z nich vypsál v dopise přední představitel české kulturní Plzně, profesor premonstrátského gymnázia P. Hugo Karlík, oddaný přítel a ctitel J.K. Tyla, který působil v Plzni v letech 1849 - 1860. V dopise z roku 1856 napsal: "Plzeň horempátem ubíhá v takové kocourkovství, že se člověku hnusí déle než třeba tu přebývati... Znáte Plzeňáky, naduté s prázdnýma kotrbama, nemajících jiných žádostí než pivo a drahotu, aby krví a mozolem jiných tučněli, ať nedím nic o tom hnusném coparství, kteréž naduté s naježeným obočím na nás ubohé Čecháčky pohlíží a při vši své neotesanosti a dutosti, nevím za jak vzdělané a učené se drží. Inu, přejme jim té radosti, přijdeť doba, a snad již tu, že hloupá jejich sprostnost nahlídne, že nejsou plnitelé, nýbrž protivníci zákona a že odměnu vezmou, jakou zasluhují." /2/ I když dopis ukazuje na okamžitou dispozici pisatele, přece jen se v něm odráží jistá skutečnost a rozpornost mezi snahami plzeňských kulturních představitelů a netečností měšťácké, indiferentní Plzně. Obdobně se vyjádřil i jiný příslušník Smetanovy družiny, knihkupec a knih-tiskař Ignác Schiebel, který v roce 1852 odpovídal J.K. Tylovi na jeho dotaz o možnosti pronajmutí plzeňského divadla: "Víte, Plzeň nemá smysl pro něco, ale dost peněz." Plzeň měla kamenné divadlo z roku 1832, po Praze v českých městech nejstarší, ale bylo v rukou právozárečných měšťanů a jeho výboru, který byl německý. Ten příliš velké porozumění pro kulturu neměl, jak vyplynulo z předchozího citátu, a často proměňoval divadlo v redutu. Češi na výbor vliv neměli. Uvádí to jasně v dopise Tylovi I. Schiebel: "Kdo jsme my, musím Vám říct; jenom majitelé domu a tj. právozárečných, mají podílu na divadle, tj. jako majetnosti, toto spravuje výbor, který z středu právoměšťanů volen /a přitom drožka hrubý, nevzdělaný/ v tom pádu rozhoduje; že já a druhý, osměluji se říct, vlastencové, žádné domy nemají, za to nemůžeme a není se tedy čemu divit, že na výbor také malý vliv máme." /3/ V di-

vadle se hrálo německy, ale měšťácká Plzeň o ně velký zájem neměla, jak píše v dalším dopise I. Schiebel: "Müller hraje opět při prázdném domě čtyřikrát za týden..." /4/

J.K. Tyl měl v Plzni řadu oddaných přátel, počínaje prof. J.V. Sedláčkem až k J.F. Smetanovi, Hugo Karlíkovi, Ignáci Schieblovi a k dalším. Přesto jeho pobyty /1829 a 1840/ byly pouze epizodické a právě tak vlastně náhodou se Plzeň stala Tylovým místem úmrtním. Pro město však smrt a pohřeb J.K. Tyla byly významnými událostmi, neboť jeho pohřeb byl, jak napsal současník, "vlasteneckou manifestací staroslavné sice, leč do té doby duchem cizoty provanulé královské Plzně".

Rok 1848 byl ve vývoji Plzně důležitým mezníkem více po stránce kulturní než politické. V té době vznikla v městě Slovanská lípa a do jejího čela byl postaven J.F. Smetana. Při ní se utvořil ochotnický a pěvecký odbor, který pak dlouhopřetrvával. Od konce padesátých let působil v Plzni, respektive v blízkém Sedlci František Uman, dnes zapomenutý český básník a spisovatel, nadšáný vlastenec a ctitel K.H. Borovského, jehož památky se v roce 1861 ujal svoláním v novinách Pilsner Bote. Byl však za svůj článek odsouzen /byl to první tiskový proces v Plzni/ a ztratil své místo ve Valdštejnských strojárnách. Třebaže se představitelé české Plzně snažili zajistit zde Umana vhodným místem, nedošlo k tomu a Uman zemřel krátce poté v Brně jako první redaktor prvních českých brněnských novin Moravské orlice. Uman měl velké zásluhy o kulturní život v Plzni, vlastně podnítil založení plzeňského Sokola /1863/ a spolu s Janem Ludvíkem Lukesem spolupůsobili při vzniku pěveckého spolku Hlaholu /1862/, do kterého přešel v podstatě pěvecký kroužek bývalé Slovanské lípy, jenž se stále udržoval.

Tělocvičný spolek Sokol byl založen plzeňskými měšťany, brzy se však od něho oddělila řada těch, kteří neměli v národních otázkách jasno, založili zprvu utrakvistický spolek a z něho pak vznikl čistě německý Aar. Hlahol přetrval a stal se jednotícím spolkem pro plzeňské české kulturní nadšence. Brzy v jeho čele stanul hudební skladatel Hynek Palla, první cvičitel plzeňského Sokola. Hlahol má čestné místo v kulturním životě Plzně a ustavením ženského a smíšeného sboru předstihl svého pražského jmenovce.

Zodpovědně lze říci, že hudba to byla, která spojovala všechno české obyvatelstvo. V roce 1873 vznikl Pěvecký odbor Dělnické besedy, 1895 pak Dělnický pěvecký sbor; již v roce 1869 vznikla stálá plzeňská opera a roku 1882 se ustavil Plzeňský filharmonický spolek. Po odchodu Hynka Pally, respektive po jeho smrti, hudební život na čas zeslábl.

Koncem padesátých a v šedesátých letech plzeňské měšťanstvo hospodářsky sílilo a poněkud zatlačovalo německou buržoazii. V roce 1862 byla založena Občanská záložna, která se stala opěrným hospodářským bodem českého plzeňského měšťanstva. Společenským dovršením jeho snah bylo založení Měšťanské besedy /1862/. Již krátce předtím /1861/ se obě české skupiny /občanská i měšťanská/ spojily při obecních volbách v úsilí získat vítězství, což se částečně podařilo. Výsledek byl oslaven českým divadelním představením a Hlahol! zazpíval české sbory Vše jen ku chvále vlasti a krále, Svoji k svému a Tys přítel náš.

V těch letech se také odehrával boj o českou žurnalistiku. V Plzni sice byly noviny, ale německé. V roce 1848 byl učiněn pokus o založení českých novin Posla ode Mže, ale pro nezájem veřejnosti se neudržel ani rok. Pak ještě v padesátých a na počátku šedesátých let byly dva další pokusy o založení českých novin, ale pro absolutní nezájem a nemožnost hospodářsky se udržet, nevyšlo ani jedno číslo. V roce 1870 Eduard Valečka usiloval o vydávání literárního časopisu, ale rovněž neuspěl. Jeho slavjanofilské cítění se projevilo v založení Matice slovanské /1872/, podařilo se mu v Plzni vydat v překladu J. Píče Gončarovovu Starou historii, ale pro naprostý nezájem Matice krátce poté zanikla /1873/.

Rozhodující význam pro plzeňskou žurnalistiku měl František Schwarz, který v roce 1864 založil Plzeňské noviny. Jeho spolupracovníky byli např. Jan Neruda, Sofie Podlipská, Karel Sabina, B. Guldener aj. Tím byl dán počátek velké úspěšné místní žurnalistice, k níž se od roku 1889 připojil i dělnický tisk pod různými názvy /Heslo, Posel lidu, Západočeský posel lidu, Žumbera, Satan, Nová doba/.

Schwarz byl hlavní osobou ve všech politických i kulturních podnicích Plzně do konce století. Z jeho podnětu byl založen Spolek

přátel vědy a literatury české v Plzni i plzeňské muzeum. Spolek měl doby vzestupu i sestupu, ale kolem něho se stále soustřeďoval literární i vědecký život, reprezentovaný v té době např. historikem Josefem Strnadem.

Jan Neruda navštívil Plzeň několikrát a ve svém fejetonu Z Plzně z roku 1863 popisuje, jaký dojem na něho učinila: "Nabyl jsem mnohého příjemného přesvědčení . . . za čtvrté, že je německá Plzeň právě tak německá, jako německá Praha. Něco novějších přistěhovalců, nejvíce to Židů, něco toho, co peníze má, a vše to, co sobě ex offo na pána hrá, to mluví na ulici německy; milá štěbetavá mládež ale dokazuje, že doma jinaké. Kletba lidstva, zvyk, dělá ovšem také mnoho, českou firmu zřídka uzříš, samé německé. Ano, i na hřbitov přenášejí své německé firmy." A dále píše: "Všechno neštěstí pochází od vyleželého piva. Plzeňští musí být zcela šťastni, neboť jsem se přesvědčil o pravdě toho, že je Dunaj v Donaueschingen nejmenší, totiž plzeňské v Plzni nejhorší." /5/

Přesto však plzeňské prostředí nebylo nijak příznivé k pravému umění a nesnášelo kritiku. Dokladem toho je případ spisovatele a dramatika, přítele Jana Nerudy, Bernarda Guldenera, který pocházel z přední plzeňské měšťanské rodiny. Po jeho dvou hrách uvedlo plzeňské divadlo veselou hru Mňau, v níž vylíčil autor celkem bezohledně některé nepěkné poměry ve zdejší české společnosti. Hra se však ztratila, a tak nemůžeme nic bližšího o jejím obsahu říci. Podle zpráv byl však v ní hercem Ryšavým zparodován již zmiňovaný Ignác Schiebel. Hra vyvolala v plzeňské veřejnosti velkou polemiku, kterou B. Guldener uzavřel svým zasláním: "Spravoval jsem se vždy zásadou: národ jest nade všecko, jednotlivcům ničím bez něho." Ze sporu vyvodil důsledek - odstěhoval se z města a vrátil se sem, až aby tu byl pohřben. V jednom svém dopise se označil za "vypovězence, vyhostěnce".

V té době žila v Plzni mladá Eliška Krásnohorská, která se sem /1867/ s matkou přestěhovala za svou sestrou provdanou za Hynka Pallu. Tady se horlivě zúčastňovala hudebního života, napsala tu svou nejosobitější a intimní sbírku Z máje žití a Ze Šumavy, o níž Jaroslav Vrchlický napsal, že dosáhla leckde vrcholků, o jakých básnictví české dosud nevědělo. Zde začala také její spolupráce

s Bedřichem Smetanou, neboť tu pro něho napsala libreto k *Viola* a vznikla myšlenka na libreto k *Hubičce*. Zde napsala také svou stať *O české deklamaci hudební /1871/*, v níž konkrétně ukazovala na prohřešky českých skladatelů a nezastavila se ani před samotným B. Smetanou, kterého podnítila k přemýšlení nad tímto problémem. Přestože tedy plzeňské sedmiletí má pro Elišku Krásnohorskou velký význam, přece jen cítila chlad a nezájem místní veřejnosti o kulturu a umění. Ve svých *Vzpomínkách* o tom napsala: "... cítila jsem se v jedné věci ochuzenou a osiřelou: literární ovzduší mi v Plzni chybělo. Žili tam sice spisovatelé Bernard Guldener, František Schwarz i jiní méně známí, avšak nevěnovali pozornost nepatrné začátečnici a tato zas nevymáhala povšimnutí nedobrovolného. S ostatní společností nebylo onoho času snadno vyměňovati myšlenky o literatuře."

Není proto divu, že Plzeň nemohla inspirovat v podstatě žádného umělce, neodrazila se v díle žádného literáta. F.A. Hora, který tu v té době žil, byl předním překladatelem z polštiny a velkým pěstitelům polsko-české vzájemnosti. Jeho vlastní tvorba mnoho neznamenala. A největší plzeňský spisovatel, Karel Klostermann, který zde působil od roku 1873, objevil pro českou literaturu Šumavu, ale Plzeň, jako by pro něho neexistovala. I když byl společensky velmi činný a působil i v městské radě, nenacházíme, až na malé zmínky, v jeho tvorbě žádný odraz plzeňského prostředí. Rozpornost vztahů Čechů a Němců se u K. Klostermanna projevila neobyčejně silně. Rodem Němec, přilnul k národu, jenž byl jeho srdci nejbližší, k Čechům.

Na plzeňskou společnost vedle hudby nejmocněji působilo divadlo. V počátcích národního uvědomění sehrálo velmi významnou roli a také později ji silně ovlivňovalo, i když jeho role nebyla bez problémů. Poněvadž divadlo bylo v rukou soukromých, muselo se podřizovat vkusu návštěvníků více, než aby je vychovávalo. Divadlo bylo pronajímáno především německým společností a česky se hrálo více ochotnický. Teprve po zesílení pozice české strany na radnici bylo od 1865 přenecháno divadlo české společnosti Pavla Švandy ze Semčic, který se tak stal zakladatelem stálého českého divadla v Plzni. V roce 1869 se mu podařilo otevřít i českou operu.

Třebaže Pavel Švanda byl vynikající divadelník, měl skvělý soubor, pozice českého divadla nebyla nijak záviděníhodná. Uražení Němci si postavili vlastní divadlo, kam lehkým žánrem lákali měšťácké, národnostně lhostejné obecenstvo. Velkou konkurencí byly také cirkusy, a tak ředitelé divadla se museli podřizovat vkusu diváků, podobíli se mu a na léto stavěli arény, kde vystupovali artisté a hrály se nehodnotné frašky. Vendelín Budil, zakladatelská postava českého divadelnictví, jako samostatný divadelní ředitel v Plzni tu přišel o veškeré jmění a musel rozpustit svou společnost. I když byl nucen vycházet vstříc zálibám diváctva, nechtěl slevovat z vysokých uměleckých požadavků. Svědectvím těchto střetů je např. jeho dopis Bořivoji Prusíkovi z roku 1902 o Gorkého hře Měšťáci, která měla v Plzni českou premiéru. Není příliš lichotivý pro plzeňskou společnost: "Bohužel, ač dílo to znamenité, není pro něho zde půda. Měšťáci s takovou pietou vypracovaní, nedožijí se mnoho repríz... Zdejší obecenstvo nedá si předpisovati a nesnese takové vzrušení. Pro herce a vzdělance je to pochoutka, ale pro široké vrstvy nikoliv, a na ty musíme apelovat, chceme-li se udržet." /6/ Neúspěch Měšťáků však V. Budila neodradil a za rok opět vypravil další hru Gorkého Na dně, kterou hrál pod názvem V noclehárně.

Rovněž výtvarné umění v Plzni nemělo silnou odezvu. Po velkých osobnostech 18. století /F.J. Lux, Widmannové, Platzerové/ nastal útlum. V první polovině 19. století tu působili celkem nevýznamní malíři jako např. Vojtěch Staubman aj. Od roku 1848 byl v Plzni Jan Hezog, žák Maxe Haushofera a Kristiána Rubena, který maloval téměř řemeslné oltářní obrazy, svěžejší byly jeho realistické podobizny plzeňských měšťanů; zachoval se také jeho zajímavý pohled na Plzeň z poloviny padesátých let, zobrazující ještě venkovskou idylu. V Plzni určitou dobu působil i zdejší rodák František Sequens, pozdější rektor pražské malířské Akademie; na něho se sem přijel podívat sám Jan Neruda. Od Fr. Sequense můžeme sledovat jakousi linii malířů, kteří svým mládím byli spojeni s Plzní. Fr. Sequens zde zasvěcoval do malířského umění syna svého mecenáše Maxmiliána Pirnera. Žákem Sequensovým a Pirnerovým byl dnes opomíjený plzeňský rodák Josef Mandl /1874 -

1933/, mistr melancholického romantismu a baladických látek. K Plzni měl vztahy, především k rodině Schieblově, mladý Václav Brožík a od roku 1889 tu trvale působil Augustin Němejc, jehož dílo by si zasloužilo opětného vyzdvižení. Plzeň se příliš nevryla do díla českých malířů, kteří se zde zastavili, a její skromné stopy můžeme sledovat např. u Josefa Mánesa, Václava Kroupy, Julia Mařáka, Mikuláše Alše, Charlotty Piepenhagenové a Václava Jansy. Sochařství v té době bylo v Plzni zcela zanedbatelné a zdejší společnost neumožňovala umělcům nějaké práce, vyjma dvou pomníků, a to J.F. Smetany a Martina Kopeckého v šedesátých letech. /7/

Rovněž plzeňská architektura 19. století nijak nevynikla. Jak nám ukazují staré veduty, byla Plzeň na přelomu 18. a 19. století malebným městem, avšak empír uvolnil město z hradeb a tím se zcela změnil jeho charakter. Stavby 19. století ukazují na chudý provincialismus českých měst. V průběhu druhé poloviny 19. věku bylo město ochuzeno o velkou část historicky cenných domů. Od roku 1850 do 1900 bylo zbořeno celkem 88 domů, téměř třetina historického jádra a do konce první světové války dalších 92.

Překotný růst města a zahleděnost jeho představitelů především na vlastní průmyslové a obchodní podnikání nedovolily rozvoj mecenášství. Od sedmdesátých let tu sice vznikají muzea, nejprve historické, pak uměleckoprůmyslové, ale pro výtvarné umění neměla zprvu velký význam. Také soukromé sběratelství se soustřeďovalo především na starožitnosti a teprve na počátku 20. století vyrůstá ve sbírce JUDr. Fr. Troppa v uvědomělé mecenášství. Ten ve své galerii, kterou v neděli a o svátcích zpřístupňoval veřejnosti, soustředil díla předních současných malířů jako např. Antonína Slavíčka, Fr. Kavána aj.

Uvedený nezájem o kulturu v plzeňském prostředí ukazují - i když osobitě a nadsazeně - další dva výroky z počátku našeho století. Na rozmezí let 1911 - 1912 působil v Plzni krátce jako novinář Karel Toman. Velmi jej město zklamalo a o svých spolupracovnících napsal: "Baví mne, jak se z neschopnosti navzájem pomlouvají a požírají! A tlachalové jsou to, panebože, takoví tluchobové, kteří musejí stále mlít hubou, aby si dokázali, že jsou

důležité figury." /8/ Julius Fučík v roce 1935 napsal: "V celém Československu nenajdete místo, kde by byl tak hluboký úpadek kulturních zájmů jako v Plzni... Stálo by za celou zvláštní studii to prostředí kulturní a společenské nevšímavosti, jež se vytvářelo od okamžiku, kdy byla Plzeň obehána čínskou zdí proti všem pokrokovým myšlenkám." /9/

Rekapitulujeme-li nakonec vztah Plzně a její společnosti k umění, je třeba konstatovat, že zde žila řada významných osobností, ale jejich práce nebyla místní veřejností zcela přijímána a vstřebávána. Plzeň byla provinčním městem, byla tu řada faktorů, které bránily v plné recepci progresivních myšlenek umění oné doby. Předně to byl opožděný vývoj národního obrození, dlouhá národnostní nejasnost zejména měšťanské vrstvy, která neumožňovala mecenášství, a dále rychlý, až překotný růst města. Jím se společnost stále měnila a nesžívala se hned s městem, neznala jeho tradice a hledala především rychlé existenční zajištění. Nejhlouběji na plzeňskou společnost působila hudba, projevovalo se to čilým koncertním ruchem a početností pěveckých i hudebních spolků, a dále divadlo. Byli bychom však nespravedliví, kdybychom nevzpomněli velkých zásluh představitelů města o budování českého národního a středního školství, které bylo jedno z nejlepších v Čechách a které usilovalo o kulturnost městského prostředí. Nejvážnější brzdou kulturního vývoje Plzně v té době byl její provincialismus, na nějž nejvýstižněji ze všech ukázala, jak jsem již uvedl, Eliška Krásnohorská. Umělci odcházeli do Prahy, kde nacházeli vnímavější půdu a lepší podmínky pro svou tvorbu než v Plzni.

Snad to, co tu bylo pověděno, je příliš tvrdé k Plzni 19. století a ukazuje spíše negativní obraz plzeňské společnosti, jež měla i kladné stránky, které nelze přejít mlčením. Přes všechnu nepřízeň či spíše snad lhostejnost projevovanou v průběhu století ve městě ve vztahu k pokrokovému umění a ke kultuře, bylo tu však přece jen mnoho vykonáno. Obdiv patří těm, kteří se nedali odradit od pokrokových cest a usilovali o kultivování městské společnosti a hledali cesty, jak navázat s městským prostředím kontakty. Vztah plzeňské společnosti k umění, jak je zde vylíčen, je založen

na výročí předních osobností kulturního života. Je tedy tento obraz přirozeně plně subjektivní a daný okamžitou dispozicí pisatele, v mnohém silně osobně zabarven a nadsazen, ale ve svém celku ukazuje jistý kvalitativní pohled na plzeňskou společnost. Je zajímavé, že se plně shoduje s vylíčením českého kulturního městského prostředí, jak je uvedl Jan Palacký ve své knize *Böhmische Skizzen. Von einem Landeskinde*, vydané v roce 1860. Pokusil jsem se tak ve svém příspěvku ukázat na některé rysy specifického vývoje Plzně 19. století v přístupu k umění, jehož vysvětlení bylo již tolikrát hledáno. /10/

Poznámky

Základní údaje k této problematice viz *Dějiny Plzně* díl II. /red. V. Čepelák, Plzeň 1967, s. 297/ a dále E. Felix, *Literární Plzeň v obrysech II.*, Plzeň 1933, s. 135/.

/1/ Jaroslav Schiebl, *Vzácná ruská návštěva v Plzni r. 1840*. *Plzeňsko* 11, 1929, s. 18.

/2/ J. Volf, *Jak to vypadalo v Plzni r. 1856*. *Plzeňsko* 16, 1934, s. 1 - 6.

/3/ Dopis Ign. Schiebla J.K. Tylovi z 29.1. 1852. *Archív města Plzně*, č. lit. poz. 2206.

/4/ Nedatovaný dopis rovněž z r. 1852 Ign. Schiebla J.K. Tylovi, tamtéž č. 2207.

/5/ J. Neruda, *Z Plzně* /feuilleton/. *Plzeň* 1928, s. 11. Původně otištěn v *Hlasu* 5.5. 1863.

/6/ Dopis V. Budila Boř. Prusíkovi z 18.10. 1902. *Archív m. Plzně*, lit. poz. č. 32269 a.

/7/ J. Čadík, *Malířské profily českého západu*. *Plzeňsko* 4, 1922.

/8/ Dopis Karla Tomana A. Vagenknechtové z 11.12. 1911 v majetku syna Prokopa Bernáška.

/9/ J. Fučík, *Tvorba 1935*.

/10/ Boh. Čuřín - Polan, *Krásné písemnictví v Plzni. Plzeň a Plzeňsko v minulosti a přítomnosti I*. *Plzeň* 1925, s. 145 - 165. B. Polan, *Literatura v Plzni. Přednáška z r. 1946*. *Archív m. Plzně*, *pozůstalost B. Polana*, č. i. 401.